

DIANA MÍČKOVÁ & DOROTEA WOLLNEROVÁ
POSLYŠ VYPRÁVĚNÍ Z ČASŮ TVÝCH OTCŮ
Příběhy ze starého Egypta

Academia
Praha 2019

O TROSEČNÍKOVI

*„O muži zchytralém, Múso, mi vypravuj, který se mnoho,
přemnoho nabloudil světem, (...)*

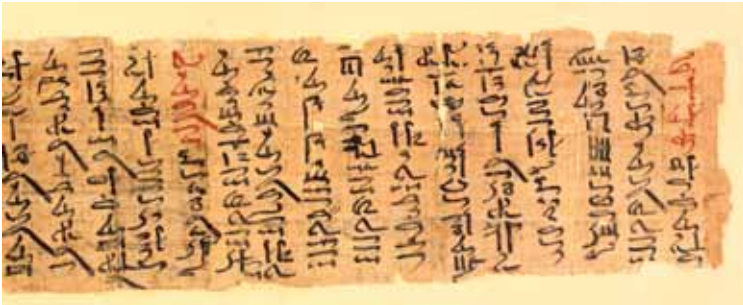
*(...) přemnoho vytrpěl strastí i na moři, v nitru své duše
zápase o svůj život a návrat milených druhů...“*

Homér, *Odyseia*

Papyrus

Místo objevu papyru s povídkou O trosečnickovi, dnes označovaném jako p. Petersburg 1115, je neznámé, v depozitáři muzea petrohradské Ermitáže jej našel ruský egyptolog Vladimir Goleniščev (1856–1947). Ten ho prvně představil roku 1881 na 5. Kongresu orientalistů v Berlíně, o rok později publikoval jeho překlad (Golénischeff 1882) a později i komentáře k němu (Golénischeff 1912). Bohužel už není možné zjistit, odkud tento papyrus pochází, ani to, kdy a jak se do Ermitáže dostal.

Dnes je papyrus v muzeu rozdělen na osm částí, které jsou v našem překladu naznačeny čísly I–VIII. Původně se však jedná o jeden papyrus splepený z devíti kusů o různých délkách, který byl rozčleněn až druhotně, pravděpodobně až v Ermitáži. Podrobné zkoumání naznačuje, že jde o palimpsest, tedy že na tomto papyru byl původně napsán jiný text, který byl odstraněn, a příběh O trosečnickovi byl napsán na uvolněné místo. Vzhledem k tomu, že jednotlivé splepené kusy mají velice různou délku (od 117 do 1 036 mm), zdá se dokonce, že písař, který psací materiál pro nový příběh připravoval, mohl poslepovat kusy různých papyrů s různými texty, aby vytvořil dostatečně dlouhý podklad pro příběh O trosečnickovi (Bolshakov 1993: 257).

Obr. 11 Papyrus Petersburg 1115 s povídkou O trosečnickovi
(The State Hermitage Museum, St. Petersburg)

Začátek vyprávění vzhledem ke kontextu i použité gramatické formě zřejmě chybí. Tak jako například u papyru Berlin 30122 s příběhem O Sinuhetovi, i zde se střídá způsob psaní v řádcích a ve sloupcích (celkem 136 sloupců a 53 řádků), obecně se však nezdá, že by toto střídání mělo nějaký systém, ani že by měly rozličně zapsané části odlišný význam.

Příběh, který není dochován v žádném dalším opise a máme tak jeho jedinou kopii, je psán jednoduchým jazykem a jeho vznik je datován do 11. či počátku 12. dynastie (Le Guilloux 1996: 5).

Cesta až k hranicím světa

Příběh O trosečnickovi začíná poněkud podivně a mezi odborníky stále panují diskuse o tom, zdali jde skutečně o začátek textu, nebo se první část příběhu nedochovala. Na začátku vyprávění se totiž zřejmě nacházíme uprostřed rozhovoru dvou osob, jehož kontext není úplně jasný. Jedná se o rozhovor mezi dvěma členy faraonova dvora, z nichž jeden má předstoupit před panovníka ohledně jisté záležitosti, pravděpodobně výsledku nezdařené expedice, a není si jistý, jak jej vládce přijme či jak se situace vyvine, a velice se toho obává. Jeho protějšek, vypravěč celého příběhu, jej uklidňuje tím, že mu vypráví o svých vlastních dobrodružstvích a nebezpečích, do nichž se dostal, a jak jej posléze panovník milostivě přijal a dokonce odměnil.

A právě obsah tohoto vypravování dal textu jeho název, neboť vypravěč, jehož jméno neznáme, vzpomíná na to, jak byl pověřen úkolem vydat se na výpravu do lomů, cestou jeho loď ztroskotala a on se ocitl na tajemném ostrově, kde se setkal s jeho hadím vládcem, jenž mu vyprávěl svůj příběh. Vidíme zde již zmiňovaný prvek příběhu v příběhu, v tomto případě již na třetí úrovni. Následně had trosečníka štědře obdaroval a předpověděl příjezd lodi, která jej odveze zpět do Egypta. Konec příběhu je opět zarámován rozhovorem vypravěče a člověka, jenž má předstoupit před panovníka – ten ani po vyslechnutí trosečnickovy historie nevěří, že se věci mohou obrátit k lepšímu a pokládá svou

věc za ztracenou, což komentuje zřejmě příslovím „Kdo dává za úsvitu vodu ptáku, když má být ráno obětován?“.

Vzhledem k tomu, že v příběhu je sice zmiňován panovník, ale nikdy není přímo jmenován, a celý text neobsahuje ani žádné jiné informace, které by naznačovaly vazbu na nějaké historické události, nelze říci, v jaké době se příběh odehrává. Je ovšem možné, že absence jména konkrétního panovníka je záměrná, neboť se jedná o univerzální příběh, odehrávající se zkrátka „za oněch časů“ (podobně jako pohádky či různá folklorní vypravování začínají větami typu „byl jednou jeden král“). To, že vynechání panovníkova jména je zde věc záměrná, také naznačuje již to, jak velice byla jména ve starém Egyptě důležitá, natožpak jména panovníků.⁸ Označení „faraon“ či „panovník“ bez určitého jména se většinou objevuje jen u textů, které mají obecnou platnost a neváží se na konkrétní osobu, jako jsou např. rituální texty, jež se ve skutečnosti recitovaly nebo četly při konkrétních příležitostech, kdy do nich bylo doplněno jméno panovníka, který právě vládl. To, že hlavní protagonisté nejsou jmenováni, je také častým rysem různých folklorních vyprávění (viz např. Baines 1990: 58, Simpson 1984: 619), což opět naznačuje, že absence jmen není důsledkem toho, že začátek příběhu chybí.

Původním úkolem vypravěče příběhu bylo vydat se do lomů a zřejmě odtamtud přivést kámen na panovníkovy stavby a monumenty. Takové výpravy nebyly ve starém Egyptě nic neobvyklého. Již od nejstarších dob egyptských dějin máme doložený zahraniční obchod a od Staré říše jsou zdokumentovány výpravy do Núbie, Libye, ale také na Sinaj, k Rudému moři a do země Punt, tedy tam, kam se zjevně vydává i náš hlavní hrdina. V oblasti Rudého moře se skutečně nachází několik ostrovů, kam by bylo možné z Egypta snadno doplout. Hadí vládce, s nímž se trosečník setkává, zmiňuje, že je vládcem Puntu, tedy země, která je ve starém Egyptě často zmiňována, o jejímž přesném umístění se však stále vedou diskuse – mohlo by se jednat např. o Somálsko

⁸ Jména měla pro staré Egyptany zásadní význam, neboť tvořila část podstaty pojmenované věci nebo bytosti, a kdo znal tedy něčí pravé jméno, získal nad ním moc.

nebo Eritreu (blíže viz např. Breyer 2016, Meeks 2003). Tato země bývá ale také zmiňována v mytologickém kontextu, jako je tomu právě zde, jako zdroj cenných exotických surovin, jako je např. kadidlo, ebenové dřevo, myrha nebo různá exotická zvířata. Trosečnickovo vypravování o plavbě a jejích nástrahách odráží skutečné zkušenosti starých Egyptanů. Ze Staré říše je například doložen autobiografický nápis hodnostáře Kaemčeneneta, velitele jedné takové výpravy, jenž v něm popisuje, jak může jeho úkol ohrozit bouře a nepřízeň počasí, a jeho povinností je všechna tato úskalí překonat, aby mohl být následně odměněn panovníkem (Abbas 2013: 11, Loprieno 2003: 39).

Je možné, že muž, s nímž vypravěč na počátku textu hovoří, se vrací z nějaké takové nezdařené výpravy, a proto se bojí před faraona předstoupit. Jeho společník mu proto začne vyprávět o své vlastní nezdařené výpravě, která však nakonec skončila dobře.

Na ostrově se trosečník setkává s obrovským hadem, jenž je zjevně nadpřirozenou bytostí, nebo dokonce nějakým bohem či jeho manifestací. Božstva i démoni v hadí podobě se obecně v mytologii objevují celkem běžně (Stamm 2015: 35–70), ve starém Egyptě je však důraz na různé božské bytosti v hadích podobách obzvláště patrný. Důvodem může být zřejmě to, že ve skutečném životě měli Egyptané s hady bohatou zkušenost, neboť tato stvoření se v Egyptě vyskytovala na každém kroku, od skal a pouští až po úrodné mokřiny nilské Deltý.

Nejnámějšími příklady posvátných hadů jsou zřejmě hadí podoby slunečního boha Rea a jeho nepřítele, podsvětního hada Apopa, nebo tzv. *uraeus*, vztyčená kobra na čele panovníka, případně na pokrývkách hlavy různých božstev, která symbolizovala moc oka slunečního boha a bývala spojována s některými bohyněmi, jako např. Sachmet nebo Vadzet. Bytostmi v podobě hadů se také hemží staroegyptská zásvětní říše. Již v nejstarších staroegyptských textech pro dosažení zásvětní Textech pyramid, se setkáváme s celou sestavou zaříkáání, jejichž účelem je ochrana zemřelého (v této době panovníka) před hady. Kromě nebezpečných hadů se v egyptském zásvětní ale můžeme také setkat s hady, kteří mají ochrannou funkci a střeží např. pohřební komoru nebo všelijaké tajemné komnaty, chrání různé bohy nebo jsou dokonce

jejich manifestacemi (nejznámějším příkladem je zřejmě Mehen, had, který obtáčí a chrání slunečního boha na jeho cestě podsvětím). V hadí podobě či ve spojení s hady se také objevuje mnoho staroegyptských bohyň, ať už se jedná o zmíněná božstva představující moc slunečního oka, nebo např. strážkyni pohřbišť Meretseger, patronku Dolního Egypta Vadžet či hadí a štíří bohyň Selket.

To, že obyvatel tajemného ostrova má v tomto příběhu hadí podobu, není tedy samozřejmě náhoda, tato podoba poukazuje na moc a božskost této bytosti, stejně jako na tajemný a magický charakter celého ostrova. Nejčastěji je tento had dáván do souvislostí se slunečním bohem a solární symbolikou (viz níže). Objevují se ale např. i výklady, že má tato bytost spojitost s osudem (Goedicke 1980: 29) nebo že jde o jakési cizí a neegyptské božstvo (Lanczkowski 1955: 239 a násl.), někdy dokonce o božstvo s aspekty Sutecha, který byl spojován s cizími zeměmi a také s hřměním, během jehož znění se had v příběhu O trosečnickovi objevuje (Ignatov 2005: 33–37).

Interpretace textu je nejasná a názory badatelů se velice liší. Někteří vidí v příběhu např. paralelu k cestě životem, jiní astronomické metafory či analogie ke slunečnímu cyklu.⁹

Trosečnickova cesta je často interpretována nejen jako pouť k hraničním známého světa, ale i jako cesta na hranice celého kosmu, na mytické místo, kde se člověk může potkat s božskými bytostmi (Baines 1990: 55). Had, s nímž se setkává, je pak často asociován se slunečním bohem a jeho stvořitelskými aspekty. Dcera, o níž se had zmiňuje, je pak viděna jako manifestace bohyň Maat, neboť se zde objevují různé narážky a metafory, které se dají vykládat jako sluneční symbolika (viz např. Derchain-Urtel 1974). Například popis toho, jak ostrov zmizí ve vlnách, je často vykládán v souvislosti s představou, že na konci věků se svět zanoří zpět do praoceánu Nu, z něž kdysi vzešel a v němž zůstanou pouze sluneční bůh a vládce zásvětní říše Usir (tato představa se objevuje např. v říkáních Textů rakví 1130 či Knihy mrtvých 175).

⁹ K historii různých interpretací tohoto příběhu a další literatuře viz např. Kurth 1987 či Burkard –Thissen 2012: 158–166.

Obr. 12 Vyobrazení mytického hada, nad nímž se nachází devět svatyní s různými podobami boha Ptaha. Západní stěna Iufaoovy hrobky, Abúsír
(foto M. Frouz, archiv ČEgÚ FF UK)

Zmínka o sedmdesáti pěti hadech, kteří původně žili na ostrově, může být pak analogií k sedmdesáti pěti podobám Rea, objevujícím se v textech, známých jako Sluneční litanie či Litanie na Rea (původní staroegyptský název těchto říkání zněl „Kniha uctívání Rea na Západě“). Jde o jednu z tzv. *podsvětých knih* Nové říše, znalost těchto Reových podob měla zemřelému pomoci bezpečně projít zásvětím a dosáhnout blažené existence na onom světě. Použití právě číslovky 75 by tak mohlo odkazovat na hadovy aspekty slunečního či stvořitelského boha, který ostatně v některých mýtech vystupuje také v hadí podobě. Litanie na Rea jsou doložené až z Nové říše, ale mnozí badatelé se domnívají, že původ textů sahá mnohem dále do staroegyptské minulosti a zápisy z Nové říše jsou pouze prvními, které se dochovaly dodnes (např. Baines 1990: 63, Assmann 1983: 22–55, Went 1982: 161–179). Tento výklad by pak samozřejmě dobře vysvětloval to, že tyto náboženské koncepty se mohly promítnout např. právě do folklóru.

Jiní badatelé čtou text skrze astronomickou symboliku – had zde zastupuje slunce, podobně jako byl předtím jakousi emanací slunečního boha, dále je zde kladen důraz na „padající hvězdu“, která podle hada ostrov zničila, a na různé číselné údaje, jako např. čtyřměsíční pobyt trosečníka na ostrově nebo dvouměsíční cestu zpět do rezidence (Simpson 1984: 620). Další interpretace vysvětlují trosečnickovu pouť jako jakýsi druh přechodového rituálu, při němž trosečník překračuje nejen geografické hranice, ale také limity běžné zkušenosti. Je odloučen od svých druhů a prostředí, v němž doposud žil, posléze musí projít

různými zkouškami a nebezpečími a dokonce se setkává s nadpřirozenou či božskou bytostí. Poté se vrací zpět do běžného života obohacen o novou zkušenost (Abbas 2013: 9–18).

Prvkem, poskytujícím bohatý prostor pro úvahy a interpretace, je také samotná charakteristika ostrova. Zdá se, že se v rámci příběhu nejedná o nějaké neskutečné místo, kam by se trosečník dostal např. nevědomým překročením hranice mezi tímto a jiným světem. Ostrov je popisován jako reálné místo a na konci trosečnickova vyprávění se tam bez jakýchkoliv potíží či následků dostává egyptská loď, která posléze i s trosečníkem odplouvá. Sám had označuje svou zemi jako „ostrov *ka*¹⁰“, což je možné vykládat mnoha různými způsoby, např. v souvislosti s blahobytem a hojností, která na ostrově panuje, či jeho magickým charakterem, nepochybně to však ostrov nějakým způsobem vyčleňuje z běžného světa. Zmíněná hojnost pak může odkazovat např. i na Rákosová pole, která se objevují ve staroegyptských textech již od Textů pyramid jako jakési ideální úrodné místo v zásvětí. Samotná podoba ostrova by pak mohla být analogií k prvotnímu pahorku, který se vynořil na počátku světa z praoceánu Nu (Baines 1990: 67), nebo Ostrovu ohně, který se objevuje ve staroegyptských náboženských textech jako mytologické místo v zásvětí, spojené se stvořením světa, magickou mocí a také jistým nebezpečím (Abbas 2013: 15).

Příběhy, kde se hlavní hrdina pomocí plavby dostane na jakési tajemné místo, které se nachází na hranici našeho světa nebo je dokonce mimo něj, a kde zažije podivuhodná dobrodružství, nejsou v literatuře ani ve folklóru nic neobvyklého, vzpomeňme např. Odysseova dobrodružství nebo Sindibádovy plavby. V některých literaturách existuje

¹⁰ Pojem *ka* je často překládán jako „duše“ či „dvojník“, jeho skutečný význam je ovšem poněkud složitější. *Ka* byla jedna ze složek, z nichž se podle starých Egyptanů skládala bytost či osobnost člověka. *Ka* představovalo aktivní složku, spojenou s existencí a životem – za života fungovalo *ka* jako životní síla člověka, spojená s prací a aktivitami různého druhu, myšlením a činností obecně. *Ka* mělo také úzký vztah k výživě a udržování člověka naživu, v rámci zádušního kultu byly obětiny předkládány právě *ka* zemřelého. Po smrti se od člověka oddělilo a následně se s ním mělo opět spojit. Přítomnost *ka* od sebe v egyptských představách odlišovala živé a neživé bytosti. Více viz Janák 2009: 211–224.

pro tento rámcový motiv příběhu dokonce zvláštní termín, např. v irském prostředí se setkáváme s termínem *echtrae*, který označuje příběhy s motivem cesty do neznámých tajemných zemí, či *immram*, který označuje přímo plavbu a vztahuje se tedy na žánr příběhů, podobných našemu Trosečnickovi, v klasické arabské literatuře se pak takové příběhy o cestách do podivných krajů nazývají *ajajib*.

Literatura

překlady do češtiny:

- „Povídka o ztroskotanci“ – Lexa, F. 1923: *Beletristická literatura staroegyptská*. Kladno, 147–15.
 „O trosečnicku na tajuplném ostrově“ – Vachala, B. 1994: *Pověsti a legendy faraónského Egypta*. Praha, 33–36.

překlady do jiných jazyků:

- Allen, J. P. 2015: *Middle Egyptian literature: eight literary works of the Middle Kingdom*. Cambridge, 9–54.
 Foster, J. L. 1998: *The shipwrecked sailor: a tale from Ancient Egypt*. Cairo.
 Le Guilloux, P. 1996: *Le Conte du Naufragé (Papyrus Ermitage 1115): texte hiéroglyphique, transcription et traduction commentée*. Angers.
 Lichtheim, M. 1973: *Ancient Egyptian literature: a book of readings. Vol. 1., The Old and Middle Kingdoms*. Berkeley, 211–215.
 Parkinson, R. B. 1997: *The Tale of Sinuhe and other ancient Egyptian poems 1940–1640 BC*. Oxford, 89–101.
 Quirke, S. 2004: *Egyptian literature 1800 BC: questions and readings*. London, 71–76.
 Simpson, W. 1972: „The Shipwrecked Sailor“. In: Simpson, W. (ed.): *The literature of ancient Egypt: an anthology of stories, instructions and poetry*. New Haven, 45–53.
 Schüssler, K. 1980: *Märchen und Erzählungen der Alten Ägypter*. Berfisch Gladbach, 57–65.
 Wilkinson, T. 2016: *Writings from Ancient Egypt*. London, 245–250.

Překlad textu

(I) Pak řekl¹¹ výborný šlechtic:¹²

„Ať je tvé srdce svěží, kníže,¹³ hle, dosáhli jsme rezidence.¹⁴ Palice byla vzata, kotvicí kolík zatlučen, kotvicí lano položeno na zem, byla vzdána chvála a uctěn bůh.¹⁵ Muži se vzájemně objímají,¹⁶ (neboť) naše¹⁷ posádka dorazila v pořádku, bez (jakýchkoli) ztrát v armádě.¹⁸ Dosáhli jsme nejzazšího konce¹⁹ Wawatu,²⁰ propluli jsme kolem ostrova Senmet.²¹ Hle, přicházíme v míru, dosáhli jsme naší země.²² **Naslouchej mi tedy,** kníže, (vždyť) nepřeháním!²³ Umyj se, dej vodu na své prsty! Kéž odpovíš, když jsi tázán! Až budeš mluvit ke králi, ať je tvé srdce na dlani,²⁴ kéž bys odpovídal bez zaváhání!²⁵ Člověka chrání jeho ústa, jeho slova mu poskytují zástitu.²⁶ Ty (však) jednáš tak, jak se ti zlíbí,²⁷ znavuje (mne) k tobě hovořit.²⁸

Povím ti však něco tomu podobného, co se stalo mně samotnému. Vydal jsem se (kdysi) do panovníkových lom^(II)ů,²⁹ sestoupil jsem na moře v lodi, která měla sto dvacet loktů ve své délce, čtyřicet loktů ve své šíři³⁰ a bylo v ní sto dvacet námořníků vybraných z (celého) Egypta. (Ať) hleděli na nebe, (ať) hleděli na zemi,³¹ jejich srdce byla statečnější než (srdce) lví. **Předvídali** bouři dříve, než přišla, nečas ještě předtím, než nastal. Když jsme byli na moři, ještě než jsme přistáli, spustil se déšť. Začal se zvedat vítr,³² až vytvořil vlnu vysokou osm loktů.³³ Díval jsem se po (nějakém) kusu dřeva, (kterého bych se zachytil).³⁴ Pak se loď potopila a s ní i všichni ti, kteří byli na ní, nezbyl ani jediný. Já jsem byl mořskou vlnou vržen na ostrov.

Strávil jsem tři dny sám a mým společníkem bylo jen mé srdce. Přespával jsem v přístřešku ze dřeva a objímal jsem (jen) stín.³⁵ Zvedl jsem se, abych našel něco do úst.³⁶ **Nalezl jsem** tam fíky a hrozny, všechny druhy vzácné zeleniny a (další) potraviny, plody sykomory, melouny, jako by je (tu někdo) vypěstoval, ryby ^(III) a ptáky, neexistovalo nic, co by tam nebylo.³⁷ Nasytil jsem se a něco z toho množství jsem položil na zem.³⁸ Vzal jsem kus dřeva, pomocí něhož jsem rozdělal oheň a provedl jsem zápalnou oběť bohům.

Pak jsem uslyšel hřmění jako při bouři a myslel jsem si, že je to mořská vlna. Větve se lámaly a země se třásla. Odkryl jsem si tvář

- ¹¹ Vzhledem ke slovesné formě použité na začátku textu, která je typická pro pokračování děje, se zdá, že text papyru není úplným začátkem příběhu a předcházela mu část, která se nedochovala. Tomuto tvrzení odpovídá i skutečnost, že zde vstupujeme doprostřed dialogu a také obsah promluvy vypravěče, která následuje. Text je ovšem možné přeložit také jako „řeč výborného šlechtice“ a mezi badateli nepanuje shoda, zdali je tedy tato pasáž skutečným začátkem příběhu.
- ¹² Termín doslova znamená „následovník“ a je používán pro dvořany či šlechtice, kteří byli součástí jakési královské družiny. Tento termín se objevuje již od nejranějších období staroegyptských dějin a to v podobě „následovníků Horových“, přičemž Horem je zde míněn panovník, jenž byl živoucím vtělením tohoto boha. Je otázkou, jaký vztah k sobě vypravěč a „kníže“ mají. Ač by použité slovo „následovník“ naznačovalo podřízené postavení, je možné, že ve skutečnosti bylo jejich postavení podobné. Tento termín se také používal pro níže postaveného služebníka krále (viz Quirke 2004: 39, 71 s další literaturou).
- ¹³ Dosl. „ten, který je na/v čele“. Jedná se o titul, užívaný vysoce postavenými a urozenými osobami u královského dvora, jeho přesný význam není jasný. Často je překládán právě jako „kníže“, rozhodně se ale nejedná o šlechtickou hodnost v klasickém pojetí tohoto slova.
- ¹⁴ Termínem rezidence je ve staroegyptských textech míněno sídlo panovníka, slovo použité ve staroegyptštině doslova znamená „vnitřek“, „vnitřní část“ (paláce).
- ¹⁵ V egyptských textech je ve všeobecném kontextu často zmiňován „bůh“, nikoliv „bohové“. Nejedná se ovšem o žádný monoteismus, ale spíše o možnost dosadit si na toto místo libovolného boha a zároveň vyjádřit aspekt boží moci jako takové.
- ¹⁶ Dosl. „Každý muž objímá svého druhu.“
- ¹⁷ V originále je zde „vaše“, zřejmě se jedná o chybu.
- ¹⁸ Ve starověkém Egyptě bylo běžnou praxí, že expedice, vysílané do lomů, měly vojenský charakter, jelikož neustále hrozily srážky s kočovníky či jinými nepřátelskými skupinami.
- ¹⁹ Dosl. „obou konců“. Přestože se jedná o ostrov, je zde použité číslo duálu, které je typické pro párová podstatná jména, jako např. oči, uši, ruce nebo např. obě země, tedy Horní a Dolní Egypt. V egyptském náhledu na svět byla dualita velice důležitým prvkem, na tomto místě se tedy spíše než o dvě různá místa jedná o popis nejzazšího konce této země.
- ²⁰ Termínem Wawat byla označována část Dolní Núbie, zhruba od prvního kataraktu po Dakku. Tato oblast byla za dob 12. dynastie častým cílem výprav.
- ²¹ Dnešní ostrov Bigga, ležící u prvního kataraktu, tedy na tehdejších jižních hranicích Egypta.
- ²² Tzn. dorazili jsme (zpět) domů.
- ²³ Dosl. „jsem prost přehánění“.
- ²⁴ Tento obrat znamená zřejmě upřímnost nebo přímost, podobně jako české „mít srdce na dlaní“.
- ²⁵ Lze přeložit také jako „bez zakoktání“.
- ²⁶ Dosl. „zakrytí tváře.“ V překladech bývá tato část často interpretována jako „lidé k němu budou shovívaví“ či „odvrátí to od něj hněv“ (viz např. Parkinson 1997: 92), ale vzhledem k doslovnému vyjádření toto slovní spojení spíše vyjadřuje právě záštitu.

Obr. 13 Egyptská plachetnice, tzv. feluka, na Asuánské přehradě
(foto M. Frouz, archiv ČEgÚ FF UK)

a shledal jsem, že je to had.³⁹ Blížil se (ke mně) a byl (dlouhý) třicet loktů, jeho vous⁴⁰ byl delší než dva lokty,⁴¹ jeho tělo bylo pokryto zlatem a obočí⁴² měl z pravého lazuritu. Napřímil se a **promluvil** ke mně.⁴³ Ležel jsem před ním na bříše.⁴⁴

(IV) Řekl mi:

„Kdo tě přivedl, kdo tě přivedl,⁴⁵ člověče?⁴⁶ Kdo tě přivedl? Jestli budeš otálet s tím říci mi, kdo tě přivedl na tento ostrov, proměním tě v popel a zmizíš.“⁴⁷

„Mluvíš ke mně, (ale) jako bych tě neslyšel, když jsem ve tvé přítomnosti, nepoznávám sám sebe.“

Dal si mě do svých úst a vzal mne na místo, kde přebýval, položil mne (na zem), aniž by mě zranil,⁴⁸ byl jsem v pořádku a nebylo na mně (znát, že mne) držel. Promluvil na mě a já jsem před ním ležel na bříše.

Pak mi řekl:

„Kdo tě přivedl, kdo tě přivedl, člověče? Kdo tě přivedl na tento ostrov v moři, obklopený vlnami?“⁴⁹

- ²⁷ Dosl. „Jednáš podle stavu svého srdce.“ Srdce bylo v představách starých Egyptanů sídlem myšlení, svědomí, pocitů a paměti.
- ²⁸ Dosl. „mluvení k tobě je znakování.“
- ²⁹ Veškerá egyptská země byla teoreticky majetkem panovníka. Zmínka o lomech se pravděpodobně týká oblasti Sinaje, kam se egyptské expedice dostávaly plavbou přes Rudé moře.
- ³⁰ Tj. asi 21 × 63 m, což rámcově odpovídá reálným rozměrům některých staroegyptských lodí (Parkinson 1997: 98).
- ³¹ Tzn. (pravděpodobně) za jakékoli situace i/nebo v neznámých končinách. Egyptané většinou pluli tak, aby měli v dosahu břeh, situace, kdy je tedy na obzoru vidět pouze nebe (Allen 2015: 16), značila daleké a nebezpečné cesty.
- ³² Dosl. „Zvedl se vítr a dělal to opakovaně.“
- ³³ Podle Parkinsona (1997: 98) 4 m.
- ³⁴ Dosl. „Dřevo – to jsem hledal!“
- ³⁵ Tzn. byl jsem samotný.
- ³⁶ Dosl. „Natáhl jsem nohy, abych zjistil, co bych dal do úst.“
- ³⁷ Tento popis je velice podobný tomu, jak je v příběhu o Sinuhetovi popisována země Iaa (viz níže), zjevně se jedná o představu jakéhosi ideálního místa, oplývajícího hojností.
- ³⁸ Dosl. „Dal jsem na zem (něco) z mnohosti na mých rukou.“ Tato věta může znamenat např. to, že si trosečník část jídla odložil na později či že již je nemohl unést, může se však také jednat o komodity, které vzápětí obětuje bohům.
- ³⁹ Podle některých badatelů (např. Parkinson 1997: 98) je příchod nadpřirozeného hada odpovědí na trosečnickovo vyzývání bohů.
- ⁴⁰ Jedná se o faraonský vous či bradku, která byla jedním z atributů bohů a/nebo panovníků.
- ⁴¹ Tzn. cca patnáctimetrový had s metrovým vousem.
- ⁴² Slovo nejasného významu, zřejmě jde o vlasy, chlupy, obočí, vousy atp. Vzhledem k tomu, že uvedené slovo je psáno v duálu, tedy dvojném čísle, zde zřejmě půjde o obočí. Staroegyptští bohové měli obvykle z lazuritu vlasy a/nebo pokrývky hlavy – tento kámen byl pravděpodobně díky své vzácnosti (na území Egypta se nevyskytuje) a modré barvě, asociované s Nilem a pravdivostí, spojován s regenerací, znovuzrozením, a tedy i bohy.
- ⁴³ Dosl. „Otevřel ke mně svá ústa.“
- ⁴⁴ Gesto úcty před králem nebo božskou bytostí.
- ⁴⁵ Dosl. „Kdo tě přivedl (dvakrát).“ Takový zápis může znamenat buď to, že předchozí věta se skutečně čte dvakrát, nebo může sloužit jako zdůraznění předchozího výroku.
- ⁴⁶ Na tomto místě je zde použit poměrně problematický termín *nedžes*. Tento výraz je často překládán jako „prostý člověk“ nebo „člověk nízkého stavu“, je zjevné, že jde o osobu nějak níže postavenou, jeho význam ovšem musí být mnohem širší. Tímto slovem je označován např. i milenec Vebainerovy ženy ve druhém příběhu na papyru Westcar, stejně tak ale slavný a mocný mudrc Džedi z posledního příběhu na témže papyru. Výraz *nedžes* se objevuje např. i v autobiografiích, kde jej někteří hodnostáři používají sami o sobě, když se chlubí svými činy, mohlo se tedy jednat např. o vyjádření nižšího původu či pozici člověka mimo oficiální administrativu (Quirke 2004: 38,

Odpověděl jsem, ukláněje se:⁵⁰

„Na rozkaz vládce jsem se vydal⁵¹ do lomů v lodi, která měla sto dvacet loktů ve své délce, čtyřicet loktů ve své šíři a bylo v ní sto dvacet námořníků vybraných z (celého) Egypta. (Ať) hleděli na nebe, (ať) hleděli na zemi, jejich srdce byla statečnější než (srdce) lví. **Předvídali** bouři dříve, než přišla, nečas ještě předtím, než nastal. Jeden měl srdce odvážnější a paži silnější než druhý. Nebyl mezi nimi žádný hlupák. Když jsme byli na moři, ještě než jsme přistáli, spustil se déšť. Začal se zvedat vítr, až vytvořil vlnu vysokou osm loktů. Díval jsem se po (nějakém) kusu dřeva, (kterého bych se zachytil). Pak se loď potopila a s ní i všichni ti, kteří byli na ní, nezbyl jediný kromě mě. Hle tedy, jsem tu u tebe. **(V) Tak jsem (byl) vržen** na tento ostrov mořskou vlnou.“

Řekl mi: „Neměj z ničeho strach, neměj z ničeho strach,⁵² človče, neboj se!⁵³ Dorazil jsi ke mně, hle, bůh zachoval tvůj život a přivedl tě na tento ostrov *ka*.⁵⁴ Není nic, co by zde nebylo, je plný všeho dobrého. Strávíš na tomto ostrově čtyři měsíce a pak připluje loď a v ní námořníci, které jsi znával.⁵⁵ Budeš se s nimi plavit do rezidence a zemřeš ve svém městě.“⁵⁶

Ó, jak šťasten je ten, který vypráví o tom, co zakusil, když zlé věci už pominuly! Povím ti něco podobného, co se přihodilo na tomto ostrově. Přebýval jsem zde se svými sourozenci a jejich dětmi.⁵⁷ Bylo nás dohromady sedmdesát pět hadů,⁵⁸ včetně mých dětí a mých sourozenců. A to ani nemluví⁵⁹ o svojí malé dcerce, kterou jsem si vymodlil.⁶⁰ **Pak** spadla **hvězda**⁶¹ a všechny sežehla.⁶² Já jsem však (v té chvíli) nebyl s nimi, uhořeli, zatímco jsem byl pryč.⁶³ (Málem) jsem pro ně zemřel (žalem), když jsem našel tu hromadu mrtvých těl.

Budeš-li statečný a bude-li tvé srdce pevné, **(VI)** obejměš své děti, políbíš svou ženu, spatříš (znovu) svůj dům, a to je krásnější než cokoliv jiného. Dostaneš se (zpět) do rezidence a budeš tam obklopen svou rodinou. Tak se ti stane.“

Ležel jsem v jeho přítomnosti na břiše na zemi.⁶⁴ **Řekl jsem mu:**

„Povím vládci o tvé moci,⁶⁵ nechám jej zvědět o tvé velikosti. Nechám ti přinést olej *iber*,⁶⁶ olej *hekenu*, kadidlo *judeneb*, olej *chesayt*

- Andrassy 1998, Quirke 1991). Zde se jím zřejmě mj. jiné vyjadřuje rozdíl v postavení trosečníka na jedné a hada jako božské bytosti na druhé straně.
- ⁴⁷ Dosl. „Způsobím, že zjistíš, že jsi popel a že ses přeměnil v něco, co není vidět.“ Mytici hadi dovedli ve staroegyptských představách velice často ničit nepřátele ohněm a žárem, hadí bohyně pak mohly být přímo personifikací žáru oka slunečního boha, který hubí nepřátele.
- ⁴⁸ Dosl. „Dotkl se mě.“
- ⁴⁹ Dosl. „Jehož obě strany jsou ve vlnách“, duál zde vyjadřuje úplnost, viz pozn. 19.
- ⁵⁰ Dosl. „Mé ruce byly před ním skloněny“, zjevně se jedná o gesto úcty, ale není přesně jasné, jaké.
- ⁵¹ Dosl. „Jsem to já, kdo se vydal...“.
- ⁵² Viz pozn. 45.
- ⁵³ Toto slovo je doloženo pouze v tomto textu, jeho přesný význam tudíž nelze určit. Význam musí být dle kontextu ve smyslu, v němž je uveden v překladu, doslova je zde uvedeno „ne...(?) svou tvář“.
- ⁵⁴ Toto pojmenování zřejmě vyčleňuje ostrov z běžného světa a odkazuje na něj jako na magické a tajuplné místo, zároveň v sobě ale obsahuje odkaz na hojnost a blahobyt, který na ostrově panuje. Blíže k samotnému termínu *ka* viz pozn. 10.
- ⁵⁵ Tj. buď vojáci z faraonova dvora, které trosečník zná, nebo někteří z těch, kteří přežili ztroskotání lodi.
- ⁵⁶ Ve staroegyptských představách bylo velice důležité být pohřben v egyptské zemi. Pokud někdo zemřel za hranicemi Egypta a měl na to dostatečné prostředky, jeho tělo mělo být v ideálním případě převezeno do Egypta a zaopatřeno po egyptském způsobu. Příklad významu toho zemřít ve své zemi a být v ní pochován uvidíme níže v příběhu o Sinuhetovi, kde se hlavní hrdina ve stáří vrací domů, přestože má v asijské zemi svou rodinu, velký majetek a vydobyl si i významné postavení.
- ⁵⁷ Dosl. „dětmi shromážděnými kolem nich“.
- ⁵⁸ Číslo sedmdesát pět má jistě nějaký symbolický význam, často se uvádí např. souvislost se sedmdesáti pěti podobami slunečního boha Rea (viz výše v úvodu k textu).
- ⁵⁹ Dosl. „nevzpomínám“.
- ⁶⁰ Tato věta může doslova znamenat „která mi byla přinesena kvůli modlitbě“ nebo „která mi byla přinesena v moudrosti“. Druhou variantu překladu někteří (např. Parkinson 1997: 140, 99 nebo Derchain-Urtel 1974: 83–104) interpretují tak, že tuto dcerku had zachránil tím, že ji vzal s sebou, což pak vidí jako metaforu pro představu o konci světa, který přežil sluneční bůh Re spolu se svou dcerou Maat. Nicméně vzhledem k tomu, že had je na ostrově sám a o jeho dceři se již dále nemluví, zdá se pravděpodobnější první možnost.
- ⁶¹ Není jasné, co se zde myslí, může jít např. o meteor nebo pád hvězdy, ale např. také pouze o úder blesku.
- ⁶² Dosl. „hvězda spadla a tito kvůli ní vstoupili do ohně“.
- ⁶³ Dosl. „Uhořeli a já jsem nebyl mezi nimi“.
- ⁶⁴ Dosl. „Ležel jsem na břiše a dotýkal jsem se země v jeho přítomnosti“.
- ⁶⁵ Pro slovo „moc“ je zde použit termín *bau*. *Ba* byla ve starověkém Egyptě jedna ze složek osobnosti. Původně tento termín zřejmě označoval právě projev moci či působení bohů, zachytitelné na zemi, ve Staré říši je pak *ba* spojováno i s králi a v pozdějších

Obr. 14 Ruce pokrčené před tělem znamenaly v Egyptě gesto úcty, žena v takové pozici je vyobrazena na stěně hrobky Meny v Thébách
(foto M. Zemina, archiv ČEgÚ FF UK)

a kadidlo chrámů, které činí všechny bohy v nich spokojenými. Budu vyprávět, co se mi přihodilo, co jsem spatřil skrze tvou moc. Ve městě⁶⁷ pro tebe bude ctěn bůh před radou celé země, budou ti obětováni býci zápalnou obětí, **obětuji** ti ptáky, nechám ti přivést loďstvo naložené

všemi vznešenými věcmi Egypta, jako se to dělává pro boha, který miluje lidi (a který je) ve vzdálené zemi, již lidé neznají.⁶

Nato se zasmál kvůli tomu, jaký nesmysl jsem podle něho řekl,⁶⁸ a odpověděl mi:

„Tobě nepatří žádná myrha ani kadidlo!⁶⁹ To já jsem vládce Puntu,⁷⁰ a co se týče myrhy – (všechna) patří mně! Ten olej *hekenu*, o němž jsi řekl, že bude přinesen – tento ostrov je místem, kde je ho hojnost. **(VII)** A jakmile opustíš toto místo, už nikdy nespátíš tento ostrov, který splyne s vodou.“⁷¹

Pak připlula loď, jak předpověděl. Vylezl jsem na vysoký strom a rozpoznal jsem ty, kteří byli v ní. Šel jsem to (hadovi) oznámit, ale zjistil jsem, že už to ví. Řekl mi:

„Kéž dorazíš ve zdraví, ve zdraví, člověče, do svého domu a spatříš své děti! Zaříd', ať je mé jméno⁷² (považováno za) dobré ve tvém městě. Toto jsou mé dary pro tebe.“

Lehl jsem si před ním na břicho, ruce ohnuté (v gestu úcty).⁷³ Pak mne odměnil myrhou, olejem *hekenu*, kadidlem *judeneb*, olejem *chesayt*, olejem *tišepes*, aromatickou látkou *šaasech*, černým očním barvivem,⁷⁴ žirafími ocasy, velkými úlomky kadidla, sloními kly,⁷⁵ psy,

dobách i s dalšími lidmi. *Bau* je tvar množného čísla, který označuje moc či působení *ba*, projevy a manifestace božské síly. Více viz Janák 2009: 224–238.

⁶⁶ Jedná se o názvy několika posvátných olejů, používaných ve starém Egyptě v rámci různých rituálů, v tomto případě půjde o rituály obětí.

⁶⁷ Tzn. zřejmě hlavní město. Jelikož v tomto příběhu není zmíněno jméno žádného panovníka ani žádný další údaj, podle kterého by bylo možné určit, v jaké době se příběh odehrává, nelze ani říci, o jaké město se zde jedná, neboť starověký Egypt měl v různých obdobích různá hlavní města.

⁶⁸ Dosl. „Kvůli tomu, co jsem řekl jako špatnost v jeho srdci“.

⁶⁹ Dosl. „Pro tebe není mnoho žádné formy myrhy ani kadidla“.

⁷⁰ Jedná se o zemi, odkud bylo do Egypta dováženo především zlato, různé vzácné látky a masti, ebenové dřevo a vzácná zvířata. Její přesné umístění není jisté, mohlo by se jednat o dnešní Somálsko, Etiopii nebo Eritreu. Do země Punt byly vysílány výpravy již od Staré říše, první taková výprava je doložena za vlády panovníka 5. dynastie (cca 2510–2365 př. n. l.) Sahurea. Zároveň byla však země Punt považována za mytické místo, „boží zemi“ (Parkinson 1997: 100), spojovanou s bohy a božskými látkami, v tomto případě se tedy může jednat i o odkaz na božskou podstatu hada a jeho území.

opicemi *guf*, opicemi *kiu* a všelijakými rozličnými vzácnostmi. **Naložil jsem to** na tu loď a padl jsem na zem,⁷⁶ abych mu poděkoval.⁷⁷

Pak mi řekl: „Během dvou měsíců dosáhneš rezidence, obejměš své děti, mládí (jako když) se ti navrátí, a (pak) budeš řádně pohřben.“⁷⁸

Sestoupil jsem na břeh (**VIII**) v blízkosti té lodi a zavolal jsem na vojáky,⁷⁹ kteří byli v ní. Na břehu jsem vzdal chválu pánu tohoto ostrova a stejně tak ti, kteří byli na lodi. **Pak jsme pluli** na sever do rezidence vládce a dorazili jsme tam během dvou měsíců, jak (had) řekl.

Předstoupil jsem před vládce a přinesl mu dary, které jsem přivezl z toho ostrova. Pak kvůli mně vzýval boha/Pak mi poděkoval před radou celé země.

Byl jsem povýšen⁸⁰ k jeho následovníkům, stanul jsem v čele jeho lidí. Pohlédni na mne (nyní), poté, co jsem dosáhl (pevné) země, (když) vidím, co jsem všechno zakusil – naslouchej tomu, co [řík]ám,⁸¹ vždyť naslouchání je pro lidi dobré.“

Odpověděl mi:

„Nesnaž se,⁸² příteli! Kdo dává za úsvitu vodu [...(?)p]táku, když má být ráno obětován?“⁸³

Došlo to od začátku ke konci, jak to bylo nalezeno v písmu [{v písmu}] pisařem se skvělými prsty A[men]im, synem Ameniho Staršího, jenž žije, je svěží a zdrav.⁸⁴

- ⁷¹ To, že se ostrov potopí, může být analogie ke staroegyptské představě, zmiňované např. v říkáních Textů rakví 1130 nebo Knihy mrtvých 175, kde se popisuje, že svět na konci časů zmizí v praoceánu Nu, z něhož se kdysi vynořil, a zůstane zde pouze bůh-stvořitel a vládce zeměřelých Usir (Parkinson 1997: 90, 100).
- ⁷² Jméno hada není nikde v příběhu zmíněno. Důvodem bude zřejmě to, že (pravá) jména bohů byla považována za tajná, a mohli je znát jenom mocní kouzelníci nebo jiní bohové. Taková magická jména nebyla často zapisována, případně byla popisována zkratkovitě nebo nahrazována epitety. Blíže k významu jmen v Egyptě viz pozn. 8. Zmíněný výrok tedy zřejmě není doslovný, ale míní se tím, ať trosečník o hadovi a jeho moci vypráví.
- ⁷³ Viz pozn. 50.
- ⁷⁴ Černé barvivo, galenit.
- ⁷⁵ Dosl. „zuby“.
- ⁷⁶ Dosl. „stalo se, že jsem byl položen na zem“.
- ⁷⁷ Dosl. „abych pro něj vzýval boha“, běžný egyptský výraz pro děkování.
- ⁷⁸ Dosl. „omládneš a budeš pohřben“.
- ⁷⁹ Viz pozn. 18.
- ⁸⁰ Dosl. „dán“.
- ⁸¹ Dosl. „mému výroku“.
- ⁸² Dosl. „nedělej skvělého“.
- ⁸³ Je možné, že jde o staroegyptské přísloví.
- ⁸⁴ Přídomek, který běžně nalézáme především u žijícího panovníka. Nadále v textu uvádíme tento přídomek pouze zkratkou ŽSZ. Zde jde zřejmě o přívlastek Ameniho Staršího, kterým píšář papyru Ameni (mladší) naznačuje, že jeho otec byl v době zápisu ještě naživu (v případě, že by byl po smrti, by za jménem následoval přívlastek „ospravedlněný“, viz pozn. 91).